

“SADOQAT” VA “LOYALTY” KONSEPTLARINING LEKSIKOGRAFIK MANBALARDAGI INTERPRETATSIYASI

Hamrayeva Charos Norboyevna

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Xorijiy til nazariyasi va amaliyoti

kafedrasi katta o'qituvchisi

Email: charosh1313@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-8982-9071>

Annotatsiya: Mazkur maqolada “sadoqat” va “loyalty” konseptlarining leksikografik manbalardagi talqini qiyosiy-lingvokulturologik aspektda tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida o'zbek va ingliz tillarining izohli, etimologik hamda sinonimik lug'atlarida mazkur birliklarning berilishi o'rganilib, ularning semantik komponentlari, denotativ va konnotativ ma'no qatlamlari aniqlanadi.

Shuningdek, “sadoqat” va “loyalty” tushunchalarining milliy-madaniy xususiyatlari, qadriyatlar tizimidagi o'rni hamda konseptual maydondagi strukturasi yoritiladi. Tahlil natijalari har ikki til vakillarining dunyoqarashi va mentalitetida ushbu konseptlarning o'xshash va farqli jihatlarini ko'rsatib beradi. Mazkur tadqiqot lingvokulturologiya va qiyosiy tilshunoslik yo'nalishida konseptlarni o'rganishda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'z: Sadoqat, loyalty, konsept, konseptosfera, lingvokulturologiya, leksikografik talqin, izohli lug'at, etimologiya, semantik maydon, qadriyatlar tizimi, milliy-madaniy xususiyat, konnotativ ma'no, denotativ ma'no, semantik komponent, qiyosiy tahlil, ingliz va o'zbek tillari, madaniy interpretatsiya.

Kirish: Til inson tafakkurining bevosita in'ikoschisi sifatida, xalqning dunyoqarashi va ma'naviy qadriyatlarini ifodalaydi. Har bir tilning o'zida

insonning emosional-dunyoviy tajribasi aks etadi. Shu nuqtayi nazardan “sadoqat” va unga ingliz tilidagi “loyalty” konseptlari, xalq tafakkurida chuqur ma’naviy-axloqiy ahamiyatga ega kategoriyalar sifatida e’tiborga olinadi. Ushbu tushunchalar ijtimoiy va psixologik jihatdan ham alohida semantik yuklama kasb etadi.

Maqolaning maqsadi — “sadoqat” va “loyalty” konseptlarining turli leksikografik manbalardagi ta’riflarini tahlil qilish, ularning ma’nodorlik doirasi, milliy-madaniy xususiyatlarni aks ettirish darajasini aniqlash hamda konseptual-semantik jihatdan qiyosiy talqinini berishdir.

1. “Sadoqat” konseptining mazmuniy asoslari va lug’aviy talqini

“Sadoqat” so’zi arab tilidan o’zbek tiliga kirib kelgan bo’lib, ildizi “sidq” — “to’g’rilik, poklik, samimiyat” ma’nolarini anglatadi^[1]. Bu so’z o’zbek tili leksikasida asosan ma’naviy-axloqiy sifatni bildiruvchi birlik sifatida ishlatiladi. “O’zbek tilining izohli lug’ati”da “sadoqat” quyidagicha izohlangan: “Sadoqat — kimdadir, qandaydir ishda, e’tiqodda, g’oyada, do’stlikda, muhabbatda va hokazolarda qat’iyat bilan sodiqlik, vafodorlik”^[2].

“O’rta Osiyo turkiy tillari lug’atida” esa bu so’z “samimiylik, ishonchlilik, e’tiqodga sodiqlik” ma’nolarini ifodalaydi^[3].

Demak, sadoqat tushunchasi o’zbek tili konseptosferasida ko’proq “ichki poklik”, “vafa” va “e’tiqod” kodlari bilan bog’liq tarzda shakllangan.

“Sadoqat” konseptining ma’no doirasi quyidagicha:

1. Shaxslararo munosabatlarda – muhabbat, do’stlik va oilaviy sadoqatni ifodalaydi;

2. Ijtimoiy-siyosiy kontekstda – el- yurtga, g‘oyaga sodiqlik ma’nolarini beradi;

3. Diniy kontekstda – e’tiqodga sodiqlik, Allohga fidolikni anglatadi.

Bu jihatdan “sadoqat” konsepti axloqiy-etik qiymatlar tizimida asosiy psixologik kategoriya sifatida qaraladi.

“Loyalty” konseptining ingliz tilidagi lug‘aviy talqini Oxford English Dictionaryda:

“Loyalty – the quality of being faithful and devoted to someone or something, especially to a cause, person, or country”[4].

Cambridge Dictionaryda:

“Loyalty – the quality of remaining faithful in your support of somebody or something”[5].

Merriam-Webster Dictionaryda esa:

“Loyalty – a strong feeling of support or allegiance”[6].

Yuqoridagi ta’riflardan ko‘rinadiki, “loyalty” konsepti g‘arb madaniy kontekstida “faithfulness”, “allegiance” va “devotion” kategoriyalari bilan bevosita bog‘langan. Ya’ni, “loyalty” semantikasida shaxsiy sadoqat bilan birga ijtimoiy-huquqiy burch hissi ham mavjud.

“Loyalty” ingliz mentalitetida ko‘p hollarda quyidagi tarzda namoyon bo‘ladi:

Political loyalty – davlat va millatga sadoqat;

Personal loyalty – do‘stlik, munosabatlardagi vafodorlik;

Brand loyalty – iste’molchi madaniyatidagi sodiqlik shakli.

Bu holatda “loyalty” so‘zi ijtimoiy tizimdagi barqarorlik va ishonch tamoyillarini ifodalovchi konsept sifatida talqin qilinadi.

Har ikkala konsept – “sadoqat” va “loyalty” – asosiy yadro ma’nosida vafodorlik, bag‘rikenglik va pok niyat tushunchalariga asoslanadi. Semantik yadrosi to‘g‘rilik va e’tiqodga qat’iyatlilikdir.

Aspekt	“Sadoqat” (O‘zbek madaniyatida)	“Loyalty” (G‘arb madaniyatida)
Mazmuniy yadro	Yurakka yaqin sodiqlik, ruhiy poklik, vafa	Qo‘llab-quvvatlash, burch, sadoqat
Emosional rang	Iliq, hissiy, samimiy	Neytral, racional, tizimli
Konstruktiv yo‘nalish	Shaxsiy-axloqiy (muhabbat, do‘stlik)	Ijtimoiy-huquqiy (kompaniya, davlat)
Ifoda usuli	Adabiy va diniy matnlarda ko‘p	Siyosiy va biznes kontekstda faol ishlatiladi

“Sadoqat” o‘zbek konseptosferasida qalb va e’tiqod bilan bog‘liq bo‘lsa, “loyalty” esa tizim va burch bilan aloqadordir.

Leksikografik manbalar tahlili asosida konseptual umumlashma

Turli lug‘atlarda berilgan ta’riflar tahlili shuni ko‘rsatadiki, “sadoqat” konsepti milliy-madaniy jihatdan ekzistensial, axloqiy va hissiy qatlamlarga ega, “loyalty” esa normativ va ijtimoiy-funksional tusda ko‘proq talqin etiladi.

Bu farq har bir millatning axloqiy qarashlari va ijtimoiy qadriyatlar tizimi bilan bog'liqdir:

O'zbek madaniy kontekstida sadoqat “vafodorlik va samimiyat” asosida ijobiy baholansa,

G'arb terminologiyasida “loyalty” – “doimiy barqarorlik” va “qonuniy sodiqlik” sifatida tushuniladi.

Lingvomadaniy xulosa

1. “Sadoqat” konsepti ruhiy-emotsional mazmunga yaqin bo'lib, xalq og'zaki ijodida, sevgi va do'stlik mavzularida keng qo'llanadi.
2. “Loyalty” konsepti esa amaliy-ijtimoiy muhitda, ko'proq tashkiliy yoki siyosiy sodiqlikni anglatuvchi birlik sifatida shakllangan.
3. Leksikografik tahlil natijalari konseptlarning denotativ yadrosi o'xshash, biroq konnotativ halosasi milliy tafakkurga monand tarzda farqlanishini ko'rsatadi.
4. Shu bois, har ikki konseptni tarjimada to'liq ekvivalent sifatida ishlatish qiyin; “sadoqat” o'rniga “loyalty” yoki “faithfulness” so'zlari kontekstga qarab tanlanadi.

Xulosa

“Sadoqat” va “loyalty” konseptlari o'z milliy-madaniy dunyoqarashida axloqiy qadriyat sifatida shakllangan bo'lib, ularning leksikografik talqini insonning ruhiy-axloqiy borlig'ini ifodalashda muhim o'rin tutadi.

O'zbek tili konseptosferasida “sadoqat”ning asosiy semantik yadro elementlari — ishonch, e'tiqod, vafa va samimiyat; ingliz tili konseptosferasida esa

“loyalty”ning asosiy komponentlari — faithfulness, support, allegiance sifatida izohlanadi.

Bu esa har bir til o‘z xalqining ma’naviy dunyoqarashini leksik birliklar vositasida qanday shakllantirishini yaqqol ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rahimov, A. (2019). Arabcha so‘zlarning o‘zbek tilidagi semantik transformatsiyasi. Toshkent: Fan.
2. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. (2020). 5 jildlik. Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyoti.
3. G‘anieva, M. (2018). O‘rta Osiyo turkiy tillari va ularning leksik xususiyatlari. Samarqand: SamDU nashriyoti.
4. Oxford English Dictionary. (2023). Oxford University Press.
5. Cambridge Dictionary Online. (2024). Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org>.
6. Merriam-Webster Dictionary. (2023). Springfield, MA: Merriam-Webster Inc.